

ZONNEHUIS

Afscheidssymposium prof. dr. Martin Boekholdt

De volgende stap

Afscheid nemen met een receptie past niet bij prof. dr. Martin Boekholdt. Het moet wel ergens over gaan. En dus wachtte de zaal vol genodigden een mooi symposium met een stevig programma. Over bouwstenen voor een nieuwe ouderen zorg.

En wat wordt de volgende stap?

Op 1 april jl. nam prof. dr. Martin Boekholdt na 12,5 jaar afscheid als bestuurder van de Zonnehuis Groep en als directeur van Vereniging Het Zonnehuis. Leidraad in zijn werkzaamheden voor de Vereniging en voor andere organisaties zijn veranderprocessen in de gezondheidszorg, vooral in de ouderenzorg. Met zijn afscheid neemt hijzelf een volgende stap. Hiermee verwijderd hij zich niet

van de ouderenzorg, want hij blijft onder andere actief als bijzonder hoogleraar Organisatie en beleid van zorg aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Op deze pagina's krijgt u in woord en beeld een indruk van dit symposium. Alle presentaties en een uitgebreid fotoverslag vindt u op www.vereniginghetzonnehuis.nl.

[lees verder op pagina 6](#)

AGENDA

9 oktober 2009

Bestuursvergadering Vereniging Het Zonnehuis in Bilthoven

10 oktober 2009

Verspreiding Zonnehuis Magazine, oktober 2009

4 december 2009

Bestuursvergadering Vereniging Het Zonnehuis in Bilthoven

INHOUDSOPGAVE

De volgende stap	1
Colomn	2
Vitale oude dame	3
Waardige zorg	4
Fotoverslag	
afscheidssymposium	6
Onderzoek	10
Ontwikkeling en evaluatie	12
Interview	14

Column

Pioniers

Dit jaar bestaat Het Zonnehuis in Beekbergen tachtig jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum is er een expositie die de historie van Vereniging Het Zonnehuis toont. Het organisatiecomité heeft vele oude foto's, films en andere reliquiën verzameld om een beeld te geven van het wonen en werken in het eerste Zonnehuis in Nederland. Met oprichtster Jo Visser als boegbeeld; destijds is zij voor haar inzet en betrokkenheid gedecoreerd met een Koninklijke Onderscheiding.

Ook nu worden pioniers beloond voor hun inzet. Prof.dr. Martin Boekholdt is op 23 september jl. geridderd in de Orde van Oranje Nassau. Hij is 12,5 jaar bestuurder van de Zonnehuis Groep geweest; de laatste twee jaar als directeur van de Vereniging en als bijzonder hoogleraar Organisatie en beleid van zorg aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In deze functies, maar vooral als netwerker heeft hij bijgedragen aan vele initiatieven in de ouderenzorg. U leest in dit Zonnehuis Magazine een verslag van het symposium 'De volgende stap: bouwstenen voor nieuwe ouderenzorg' dat mede in het teken stond van zijn afscheid.

Vereniging Het Zonnehuis onderscheidt zich door haar relatie met de zes Zonnehuizen in Nederland. Haar leden en donateurs voelen zich betrokken bij het wel en wee van ouderen die afhankelijk zijn van intensieve en permanente zorg en die dit niet zelf kunnen regelen. Destijds gevoed vanuit de diaconie, nu vooral vanuit een solidariteitsgedachte om ouderen in hun laatste levensfase waardige zorg te verlenen. Het kapitaal van de Vereniging is bijeengebracht door particulieren en wordt gebruikt voor projecten en onderzoek. Het Zonnehuis Magazine doet daarvan verslag. Vereniging Het Zonnehuis blijft zich inzetten voor haar missie die actueler is dan ooit. Destijds als pionier, nu als voorloper op weg naar nieuwe ouderenzorg. Draagt u hieraan bij?

Danielle Swart,
manager Vereniging Het Zonnehuis

Martin Boekholdt is geridderd voor zijn jarenlange inzet in de ouderenzorg tijdens het symposium De volgende stap: bouwstenen voor nieuwe ouderenzorg op 23 september 2009.

Rectificatie

In het vorige Zonnehuis Magazine is een storende fout geslopen. In het In Memoriam over oud-voorzitter de heer Zitteema stond de verkeerde datum. Hij is overleden op 20 december 2008. Onze excuses hiervoor.

COLOFON

Zonnehuis Magazine is een uitgave van Vereniging Het Zonnehuis;

Professor Bronkhorstlaan 10
3723 MB Bilthoven
Postbus 680
3720 AR Bilthoven
T 030 229 60 70
F 030 229 60 89
E info@vereniginghetzonnehuis.nl
I www.vereniginghetzonnehuis.nl

Fotografie:

Petra van Schaik, Amersfoort
en eigen foto's Zonnehuis Groep

Vormgeving:

BRAYN Grafisch & Multimedia design,
Amersfoort

Druk en afwerking:

Reproka Visuele Communicatie,
Amersfoort

Eindredactie:

Gabriëlle Kuijer tekst A.R.T.
Advies - Realisatie - Training,
Nooitgedacht

Vitale oude dame

Oudste Zonnehuis bestaat 80 jaar

Het Zonnehuis Beekbergen heeft de respectabele leeftijd van 80 jaar bereikt en is een vitale, oude dame. De historie van dit Zonnehuis hangt nauw samen met die van haar oprichtster Jo Visser, die tot op hoge leeftijd bij het huis betrokken is geweest.

Tijdens haar jeugd was Jo Visser vaak ziek en ze moest meermaalen verpleegd worden. Tijdens haar ziekte werd ze werkend lid van 'Zonnewende', een correspondentiekring voor langdurig zieken. Niet alleen zieken waren lid van deze vereniging, ook gezonde mensen (vrijwilligers) waren lid en legden huisbezoeken af. Doel was het bemoedigen van zieken en mee te leven in hun lijden. Als ervaringsdeskundige ontwikkelde Jo Visser het idee van 'Het Zonnehuis' voor verpleging en huisvesting van 'chronische lijdende'. Op 24 mei 1921 werd Vereniging Het

Zonnehuis opgericht en vanaf die tijd werkten vrijwilligers om gelden voor een eigen tehuis bijeen te brengen. Door het hele land werd contact gelegd met langdurig zieken.

Eigen huis

Op 24 april 1929 vond de officiële opening van het Zonnehuis Beekbergen plaats. De droom van Jo Visser was mogelijk geworden door een anonieme schenking na een mislukte bazaar in 1927. Op 27 maart 1978 is de grondlegster van de Vereniging op 88-jarige leeftijd overleden.

Op 17 september jl. werd op feestelijke wijze dit bijzondere jubileum van het Zonnehuis Beekbergen gevierd met de opening van een expositie, een lezing en de uitreiking van de laatste 'Zonnesteek'.

De jubileumredactie heeft interviews gehouden met enkele oud-medewerkers en bewoners van het eerste Zonnehuis in Nederland. Het is een historisch naslagwerk geworden met verhalen en foto's.

U kunt de foto-expositie bekijken tot 1 december 2009 in Het Zonnehuis Beekbergen.

Jo Visser

Twee generaties dokters in het Zonnehuis Beekbergen. Links dr. M.E.M. Strik die dr. E.J. van Herk in 1985 opvolgde na 25 jaar dienst als geneesheer-directeur.

Waardige zorg

Hoe kostbaar is een kwetsbaar mens

Vereniging Het Zonnehuis zet zich in voor waardige zorg. Zij bekommert zich daarbij niet alleen om fysieke en psychische aspecten van de kwaliteit van leven van cliënten, maar ook om de dimensie van zingeving en levensbeschouwing. De betrokkenheid hierbij blijkt uit de vele initiatieven die de Vereniging steunt, zowel op het vlak van onderzoek, beleid en organisatie als op het vlak van de praktijk. Aandacht voor wat mensen in het leven draagt en waar ze tegenaan lopen, is immers onlosmakelijk verbonden met waardige zorg.

Onderzoek

Wat maakt voor kwetsbare en afhankelijke ouderen het leven de moeite van het leven waard? Zolang we onze gezondheid hebben en actief in het leven staan, komen we er wel ... lijken veel mensen te denken. Maar oud staat gelijk aan afgeschreven en kwetsbaar en afhankelijk wil niemand zijn. 'Ik wil niet dement worden' en 'Geef mij maar een pil, voor als ik klaar ben met leven', hoor je mensen die meestal nog ver van dat punt verwijderd zijn, wel zeggen. Maar is succesvol ouder worden dan niet mogelijk als je tachtig, negentig of honderd jaar bent? Of als je ziek wordt en zorg nodig hebt? In de meer dan elf jaar dat ik werk als geestelijk verzorger in Het Zonnehuis Vlaardingen, heb ik mogen ervaren dat veel kwetsbare en afhankelijke ouderen hun leven wel degelijk als zinvol en vervuld zien, ondanks ziekte en verminderde mobiliteit.

Wat is hun geheim? Mede dankzij Vereniging Het Zonnehuis mag ik de komende vier jaar een dag in de week aan deze onderzoeksvraag werken. De zoektocht die dit oplevert, moet uitmonden in een proefschrift dat meer licht werpt op wat werkelijk

van waarde is voor deze ouderen en dat beleidsmakers, professionals en vrijwilligers in zorg en welzijn helpt beter daarop in te spelen.

Nauwhiermee verweven is het onderzoek naar de betekenis van geestelijke verzorging binnen de nieuwe ouderenzorg. De Vereniging subsidieert dit onderzoek waaraan geestelijk verzorgers van de Zonnehuis Groep deelnemen. Het brengt de betekenis in kaart van geestelijke verzorging voor cliënten, familie, medewerkers en vrijwilligers, en dat binnen het telkens veranderende landschap van de zorg. Vervolgens proberen we de uitkomsten te vertalen naar en onder de aandacht te brengen van bestuurders en management van zorginstellingen, externe partijen als levensbeschouwelijke genootschappen, zorgverzekeraars en de politiek. De huidige stand van zaken leest u op: www.nieuwemaas.nl/over-nieuwemaas/onderzoek/63-betekenis-geestelijke-verzorging.

Beleid en organisatie

In december 2008 werd het Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen officieel opgericht. Vereniging Het Zonnehuis is één van de kernpart-

ners, naast Actiz, Agora, MOgroep, PCOB en Unie KBO, PThU, Reliëf en Vilans. De meeste organisaties rekenen aandacht voor zingeving en spiritualiteit niet tot hun kerntaken, maar net als Vereniging Het Zonnehuis vinden zij dat aandacht voor levensvragen hoort bij een goede kwaliteit van welzijn en zorg voor ouderen. Door de krachtenbundeling ontstaan een breder draagvlak en een wijdivertakt netwerk. Daarmee kunnen we meer invloed uitoefenen om ervoor te zorgen dat ouderen, zeker als ze kwetsbaar zijn, kunnen rekenen op aandacht voor en ondersteuning bij hun levensvragen. En dat vrijwilligers en beroepskrachten kunnen rekenen op training in en ondersteuning bij het omgaan met deze vragen.

Praktijk

Binnen het Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen is een methode ontwikkeld voor begeleide intervisie over omgaan met levensvragen voor beroepskrachten in zorg en welzijn. Hiermee leren de deelnemers: herkennen en erkennen van levensvragen en hoe je ermee om kunt gaan. Ze wisselen ervaringen uit en versterken elkaar zo in het omgaan met levens-

vragen. Een geestelijk verzorger levert hierbij deskundige inbreng en verdiept bij de deelnemers hun begrip voor eigen levensvragen en die van ouderen. Martje Ruiter (Zonnehuis Groep Noord) en Henry Dorgelo (Zorgcombinatie Zwolle e.o.) hebben een intervisiegroep geleid om de methode te toetsen. Dat het er bij het omgaan met levensvragen vaak op aankomt met aandacht bij de oudere aanwezig te zijn in plaats van iets te willen doen of oplossen, bleek een belangrijke les voor de deelnemers. Op sommige vragen is immers geen antwoord te geven, maar het brengt verlichting wanneer je er samen aandacht voor hebt.

In het verlengde hiervan werken we als geestelijk verzorgers van de Zonnehuis Groep sinds augustus 2007 aan een werkboek met de titel *Tja, wat zal ik zeggen...* Met cliënten in gesprek over spiritualiteit. Wie in de gezondheidszorg werkt, loopt vroeg of laat aan tegen vragen van spirituele aard. Mensen van wie hun gezondheid wordt aangetast, vragen zich af waarom hen dat moet overkomen. Ze worden geconfronteerd

met de eindigheid van het bestaan. Ze willen nog iets goedmaken met anderen of in het reine komen met het verleden. Ze zouden wel willen bidden, maar weten niet hoe. Mensen hebben er vaak behoefte aan zich te uiten als hen iets tragisch overkomt, ze zoeken naar de zin ervan, vertrouwen al dan niet op hun geloof en zoeken steun bij anderen. En daarmee vertellen ze ons over hun spirituele behoeften en - soms pijnlijke - vragen.

Het brengt degene die het (moet) aanhoren vaak in verlegenheid. Het verschonen van een wond, helpen bij het eten en drinken, en spreken over het innemen van medicijnen, dat zijn praktische zaken. Maar wat te doen met de moeilijke vragen? Daar wil dit boek handvatten voor bieden door kennis en vaardigheden aan te reiken, die meteen in de praktijk gebracht kunnen worden. Marije Stegenga van Reliëf toetst het werkboek aan de praktijk en naar verwachting is het boek medio 2010 beschikbaar. We hopen het boek te kunnen uitbreiden met een dvd met spelsituaties en een e-learning module.

Eerder al heeft de Vereniging de verschijning van het boek 'k Zou zo graag een ketting rijgen. Levens-thema's voor kringgesprekken met ouderen (Zoetermeer, 2007) mede mogelijk gemaakt. De geestelijk verzorgers binnen de Zonnehuis Groep hebben er hard aan gewerkt en nog elke dag plukken wij en anderen er de vruchten van.

Ds. Peterjan van der Wal, geestelijk verzorger Zorgcombinatie Nieuwe Maas, locatie Het Zonnehuis.

Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen

http://www.netwerklevensvragen.nl/smartsite.dws?id=127500

home praktijk kennis inspiratie **materiaal** actueel producten over ons service contact

praktijk
Werkboek begeleide intervisie levensvragen en ouderen is beschikbaar. Download de werkboeken voor begeleiders en deelnemers.
[Lees verder >>>](#)

kennis
Nieuw in de literatuurlijst: Twee afstudeeronderzoeken over behoefte aan geestelijke verzorging
[Lees verder >>>](#)

inspiratie
Humanistisch Verbond negende kernpartner Expertisenetwerk
[Lees verder >>>](#)

materiaal
Je werkt met je hoofd, je handen en je hart!
[Lees verder >>>](#)

Fotoverslag afscheidssymposium 23 september 2009

Het thema van het symposium, nadenken over bouwstenen voor een nieuwe ouderen zorg, sluit naadloos aan bij de missie van Vereniging Het Zonnehuis, aldus voorzitter Kor Dijkstra. "Met het steeds verder uitkleden van de AWBZ is onze missie actueler dan ooit." Dijkstra ziet het draagvlak om waardige zorg voor ouderen te realiseren, toenemen. "De Vereniging speelt hierbij een vooruitstrevende rol."

Dagvoorzitter Tom van der Meulen, voorzitter Zonnehuis Groep, merkt op dat 'De volgende stap' een overgang impliceert. "Evenals verandering en loslaten." Dit geldt niet alleen voor de ouderenzorg, zo merkt hij op, maar ook voor prof. dr. Martin Boekholdt zelf. En geeft hem vervolgens het woord.

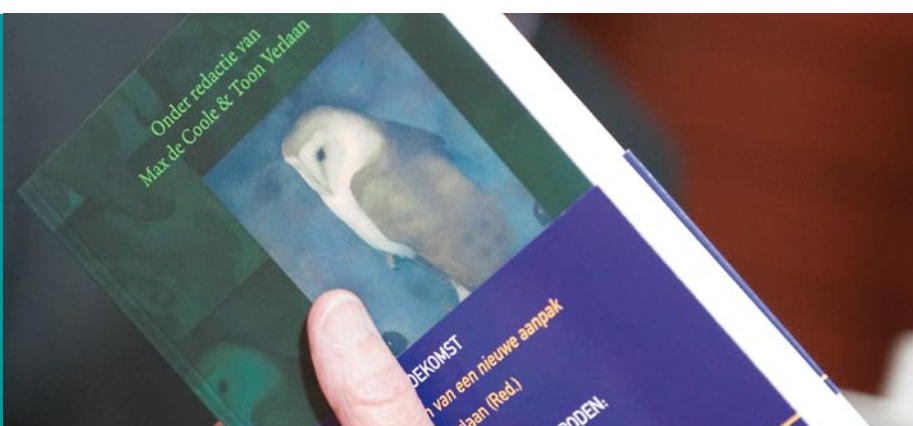
"Deze bijeenkomst markeert mijn vertrek bij Vereniging Het Zonnehuis, maar schetst ook het vervolg van de lijn die ik voortzet", benadrukt prof. dr. Martin Boekholdt. "Ik zie graag dat we ons richten op longevity; op gezond en actief ouder worden. Zowel lichamelijk als sociaal en gemeenschappelijk." Het zal leiden tot burgers die vitaler zijn en blijven, zich voorbereiden op de zorg voor later en invulling geven aan hun rechten en plichten: zelfcontracterende ouderen. "Vraag is: hoe komen we tot arrangementen waarin de benodigde elementen samenkomen?" Dan is de stap naar ondernemende en lerende zorgorganisaties snel gemaakt. "Voor echte verandering lijkt de steun van overheid en branche noodzakelijk, maar ik pleit voor een coalitie van burgers, ouderen en lerende zorgorganisaties. Immers: waardige zorg maken we zelf."

“Wat is een oud mens waard?” Prof. dr. Frits de Lange, hoogleraar ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit in Kampen, is zich bewust van de reacties die deze vraag kan oproepen. De vraag legt de link naar de waarde van waardige zorg. De Lange ziet dat leeftijdloos burgerschap de norm wordt. “Er zal geen onderscheid meer zijn tussen ‘volwassenen’ en ‘ouderen’. Ouderdom zal gelijkstaan aan volwassenschap met hulpmiddelen.” Hij beschouwt dat als een enorme winst. “Het is een ethische winst, want het impliceert dat iedere volwassen burger, ongeacht zijn leeftijd, gelijke rechten heeft.”

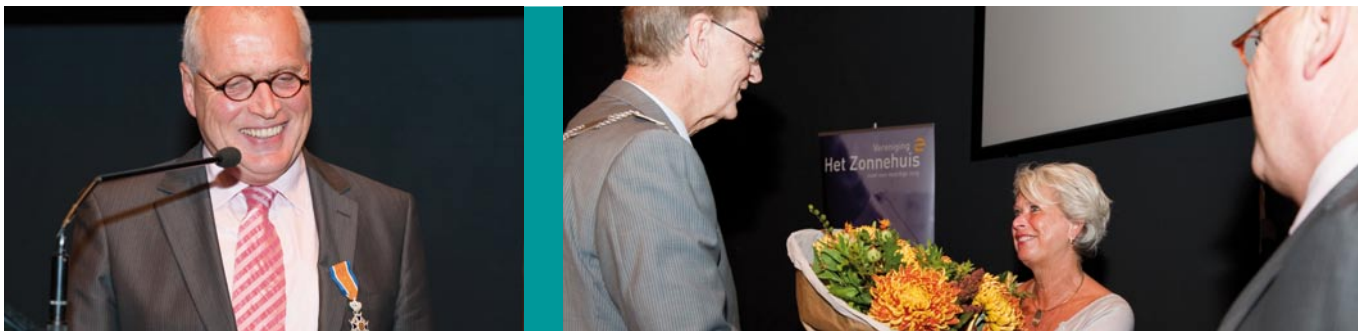
Uit handen van Max de Coole, hoofdredacteur van Gerón en samensteller van het boek, ontvangt prof. dr. Martin Boekholdt het eerste exemplaar van ‘Ouderenzorg met toekomst, visies en voorbeelden van een nieuwe aanpak’. Het bevat een interview met Boekholdt: ‘Ouderdom overkomt je niet’.

27% van de 65-plussers heeft het gevoel niet mee te tellen, vertelt prof. dr. Evelien Tonkens, bijzonder hoogleraar Actief Burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam, de aanwezigen. Tegenover 6% van alle burgers. Kan actief burgerschap hierin verandering brengen? 34% van de 65-plussers is mantelzorg of vrijwilliger. En uit onderzoek blijkt dat dit helpt tegen het gevoel van uitsluiting. Mantelzorg en vrijwilligerswerk zijn dus positieve fenomenen. Tonkens schetst dat er nog rek zit in het aantal vrijwilligers in de zorg. Die rek is er niet bij mantelzorgers. “45% van hen ervaart matige tot ernstige belasting.” Waardering en erkenning helpt, verzekert Tonkens, evenals beter toegankelijke instituties.

Vanuit het verleden zijn zorgorganisaties vooral uitvoeringsorganisaties van overheidsbeleid, vaak gebouwd op de resten van de verzuiling, aldus prof. dr. Aad de Roo, hoogleraar strategisch management aan de Universiteit van Tilburg. Maar er zijn trendbreuken gaande die ondernemen in een zorgmarkt voor ouderen stimuleren. Ouderenzorg is echter geen product, maar een dienstverlening. “In de ouderenzorg vereist de relatie met de zorgvrager een duurzame, humane verbinding, geladen met vertrouwen en empathie. Het is geen verhandelbare klantrelatie.” De Roo raadt de sector aan kritisch te reflecteren op het bestaande en ambtelijke rituelen, zoals de eindeloze verantwoording, los te laten om daarnaast selectief te winkelen in de bedrijfskunde.

“Het heeft Hare Majesteit de Koningin behaagd om u te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.” Namens de Koningin richt de burgemeester van Nunspeet, de heer Van Hemmen, zich met deze woorden tot prof. dr. Martin Boekholdt. Hij typeert Boekholdt als een innovator die zich sterk heeft gemaakt voor de gezondheidszorg in brede zin en ouderenzorg in het bijzonder, en die ook in Nunspeet actief is in de samenleving. De onderscheiding is ook bedoeld voor Boekholdts vrouw Marijke, zo verzekert Van Hemmen. Boekholdt is blij en geëmotioneerd. “Meerdere keren heb ik een dergelijke procedure in gang gezet voor mensen die vijftig jaar vrijwilliger zijn geweest bij een van de Zonnehuizen. Ik beschouw dit maar als een oeuvreprijs voor mijn werk.”

De dagafsluitende reflectie is in handen van prof. dr. Paul Frissen, hoogleraar bestuurskunde aan de Universiteit van Tilburg. Op onnavolgbare wijze legt hij verschillende keren de vinger op de gevoelige plek. ‘Verschil’ en ‘verscheidenheid’ zijn typeringen voor onze maatschappij. En toch proberen we zaken te vatten in modellen en stelsels. “In die rechtlijnigheid zit geen toekomst.” Hij maant de branche: “Wees ondernemer en gedraag je ernaar. Stop met de droom van de maakbaarheid, doe niet alsof we een eind kunnen maken aan de tragiek van het leven en herinterpreteer de ideeën over burgerschap.” Eigen verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld, is volgens Frissen pas mogelijk als je volledige keuzevrijheid hebt en het recht hebt om een domme dingen te doen. “Het is niet dat de beleidsmaker bedenkt wat u zelfgekozen moet gaan beslissen.”

Professor Bronkhorstlaan
3723 MB Bilthoven
Postbus 680
3720 AR Bilthoven
T 030 229 60 70
E info@vereniginghetzonnehuis.nl
www.vereniginghetzonnehuis.nl

“Een belangrijke bouwsteen voor nieuwe ouderenzorg is voor mij: meer particuliere voorzieningen voor ouderen”, aldus meneer Vreugdenhil, penningmeester van Vereniging Het Zonnehuis. “Niet in plaats van, maar naast bestaande zorginstellingen zoals de Zonnehuizen. Dat kan een enorme verlichting betekenen voor de sector; die kan zich richten op de mensen die het niet zelf kunnen regelen.”

“Wij ondersteunen veel projecten, ook ‘losse’ projecten”, vertelt Frieda de Pater, directeur van het Roomsch Catholijk Oude Armen Kantoor in Amsterdam. “Het is mij vanmiddag duidelijker geworden dat innovaties die niet in nauwe samenspraak met de medewerkers van de organisatie zijn ontwikkeld, nooit kunnen leiden tot een succesvolle implementatie. Eerlijk gezegd zien we dat ook in de praktijk en we zullen er goed over nadenken of dat consequenties moet hebben.”

Florence Nightingale Instituut

Het Florence Nightingale Instituut is hét kenniscentrum voor de geschiedenis van verpleging en verzorging. Je kunt er terecht voor leuke en leerzame excursies, exposities, educatieve programma's, een uitgebreid documentatiecentrum en historisch onderzoek.

Een moderne historie Documentatie en onderzoek

Ons instituut maakt gebruik van een innovatief documentatiecentrum. Met een gedegen en betrouwbare kennis van de wordingsgeschiedenis van de beroepsgroep van verpleegkundigen en verzorgenden kunnen hedendaagse vragen als: 'Welke personen hebben bijgedragen aan de huidige verpleegkunde?' en 'Wanneer is de wetenschappelijke opleiding voor verpleegkundigen ingesteld?', goed beantwoord worden. Heeft u ook een vraag? Stel hem ons op educatie@fni.nl

Expositie 'Zoevende Zusters' De ontwikkeling van de zorg thuis

De expositie 'Zoevende Zusters' geeft een prachtig tijdsbeeld over de zorg die aan huis verleend wordt. 'Zorg thuis' omvat meer dan 'thuiszorg', het gaat ook over wijkverpleging, kraamzorg, gezinszorg, gehandicaptenzorg en de kruisverenigingen van weleer. Hoewel het werk door de jaren heen behoorlijk is veranderd, staan de kernwaarden van werken in de zorg thuis nog vast overeind: het draait om mensen, om persoonlijk contact, warmte en compassie én aanpakken en ondernemen. Veel aspecten van het werk vanaf honderd jaar geleden tot nu komen langs. Een wereld van verschil. Of toch niet?

Educatieve trajecten Kennisverwerving tot in de fijnste details

De educatieve trajecten van ons instituut zijn gericht op verpleegkundigen en verzorgenden die in de zorg werken of hiervoor in opleiding zijn. Het Florence Nightingale Instituut draagt zorg voor beroepsverdieping tot in de fijnste details, om de mensen uit deze sector te motiveren, enthousiasmeren en te helpen met de beroepsoriëntatie van opkomend nieuw talent.

Laat je inspireren! Wij zorgen voor een injectie van kennis en plezier

Verbreed uw kennis, doe een leerzame schoolexcursie, volg een workshop, of ondervind een gezellig afdelingsuitje. Als u zorgt voor interesse, zorgen wij voor de rest!

Doe mee met onze Florence Nightingale Zorgprijsvraag en win een VIP arrangement voor twee personen of een leuke troostprijs!

U kunt meedoen tot 31 november 2009

'Hoeveel insignes voor de verpleging en verzorging heeft het Florence Nightingale Instituut in haar collectie?'

tip: neem een kijkje op onze website www.fni.nl

Stuur uw antwoord via email naar educatie@fni.nl en hoor spoedig of u de winnaar bent van onze Florence Nightingale Zorgprijs!

Kijk ook eens op: www.fni.nl

'Het Witte Huis', Stationsstraat 27, 6671 AW Zetten (Gld), T 0488 47 33 90, info@fni.nl

Onderzoek

Welke effecten heeft een levensboek?

Levensboeken staan in de belangstelling. Het boek en het samenstellen ervan zouden verschillende functies kunnen vervullen. In een wetenschappelijk project zijn de effecten onderzocht. Dit artikel informeert u over dit project en geeft een aantal praktische aanknopingspunten.

Tekst: Gabriëlle Kuijer, met dank aan Wout Huizing van Reliëf.

De titel van het project luidt: 'Het effect van het werken met levensboeken op het welbevinden van oudere zorgvragers, op de zorgrelatie tussen zorgvragers, zorgverleners en mantelzorgers en op de organisatie van zorg; effectmeting, effectverklaring en implementatie van de methode'. Hieruit blijkt al dat het een veelzijdig en omvangrijk onderzoek is. Het eindrapport is overeenkomstig lijvig. Dit artikel focust op de toepassing van de resultaten in uw dagelijkse praktijk. Het totale rapport vindt u op internet: www.zorgvoorhetverhaal.nl.

Het project is tussen december 2004 en december 2008 uitgevoerd door de Protestantse Theologische Universiteit Kampen, onderzoeks- en adviesbureau KASKI en de Christelijke Vereniging van Zorgaanbieders Reliëf. Het stond onder leiding van prof.dr. Ruard Ganzevoort en is onder andere mogelijk gemaakt door financiële steun van Vereniging Het Zonnehuis. De onderzoekers hebben de effecten gemeten van het werken met levensboeken op het welbevinden van ouderen, de kwaliteit van de zorgrelatie en de manier hoe ouderen vertellen over hun leven. Bovendien keken ze hoe het werken met levensboeken in zorginstellingen geïmplementeerd kan worden.

Uitkomsten

De mensen die deelnamen aan het onderzoek, hoogbejaarde zorgvragers, zijn in twee groepen verdeeld.

Wilt u uw levensboek maken? 7 Tips voor u.

- Het is prettig om het boek samen te maken met uw partner, een familielid, vriend(in) of een verzorgende.
- Laat uw naasten weten dat u ermee bezig bent, zodat zij met u herinneringen kunnen ophalen.
- Themakaarten helpen u om allerlei aspecten te bespreken.
- Ook feestdagen, de actualiteit en gebeurtenissen van uw (klein)kinderen zijn inspiratiebronnen.
- De gesprekken, foto's en voorwerpen kunnen emoties bij u oproepen. Dat mag, probeer ze maar de ruimte te geven.
- U bepaalt waar u wel of niet over wilt praten of schrijven.
- Is uw boek klaar? Kijk en lees er geregeld in om even weg te dromen, zaken te overdenken of met anderen herinneringen op te halen.

De helft maakte met een daarvoor getrainde verzorgende het eigen levensboek, de andere helft kreeg op een andere manier extra aandacht.

Samenvattend zijn de uitkomsten van het onderzoek:

1. Het maken van een levensboek vraagt vanuit de zorg behoorlijk wat tijd en energie. Maar het blijkt de betrokkenen in staat te stellen beter grip te krijgen op hun levensverhaal: wie ze zijn en wat in hun leven aan de orde is geweest.
2. De bewoners zijn tevreden over het levensboek, dat voor hen heel verschillende functies vervult (zoals: prettige activiteit om te doen, brengt herinneringen terug, maakt verwerking mogelijk, ver-

gemakkelijkt de communicatie met (klein)kinderen en zorgverleners, mogelijkheid om de balans op te maken).

3. Aandacht, al dan niet door het samen maken van een levensboek, wordt positief gewaardeerd.
4. Het maken van een levensboek heeft een klein specifiek effect op welbevinden en kwaliteit van de zorgrelatie, in vergelijking met de meer algemene vormen van aandacht.
5. Het maken van een levensboek heeft uitgesproken positieve effecten bij mensen die een wat sombere kijk hebben op zichzelf; zij zetten ook de positieve zaken op een rij en voelen zich daardoor beter.

Helpt u als zorgverlener iemand bij het maken van een levensboek?

- Luisteren is belangrijk.
- Veel zorgvragers waarderen de betrokkenheid van de familie. Probeer hen erbij te betrekken.
- Laat alles wat u schrijft, lezen aan de betrokkene en geef hem/haar de ruimte om zaken aan te passen.
- Maak vooraf duidelijk hoe het proces gaat verlopen en zorg voor een duidelijke afronding van de samenwerking.
- Geef emoties de ruimte en laat ze bij de ander.
- Elk verhaal gaat door; het levensboek is geen vaststaand gegeven, maar geeft juist handreikingen om de persoon beter te leren kennen en bepaalde reacties te kunnen plaatsen.
- Er is een specifieke training voor zorgverleners.

6. Voor het beste effect moet het werken met levensboeken zijn ingebed in een integrale zorgvisie, met individuele afstemming op de situatie van elke bewoner.

Voor het project is een methode ontwikkeld om levensboeken te maken. Deze methode is ook verder ontwikkeld voor verschillende zorgsituaties, zoals vrijwilligersprojecten en de zorg voor dementerende ouderen (Mijn leven in fragmenten).

Mijn leven in kaart
www.zorgvoorhetverhaal.nl

Twee van de thema-kaarten uit 'Mijn leven in kaart'. Ze geven suggesties voor gespreksonderwerpen.

Deel uw ervaringen via www.waardigezorg.nl

Hebt u een levensboek gemaakt? Bent u ermee bezig of wilt u graag weten hoe anderen dit hebben aangepakt?

Ga eens naar www.waardigezorg.nl; dit initiatief van Vereniging Het Zonnehuis is een ontmoetingsplaats voor mensen die vinden dat zorg waardige zorg moet zijn.

Ontwikkeling en evaluatie

Elektronisch informatiesysteem: de DementieWijzer

Internet, e-mail, sms, mobiele telefonie ... er komen steeds meer informatie- en communicatiemiddelen. Vele daarvan bieden de mogelijkheid om informatie toe te spitsen op de persoonlijke wensen van elke gebruiker. Onderzoekers van de afdeling Psychiatrie, het Alzheimercentrum en het EMGO+ Instituut van het VU medisch centrum hebben in samenwerking met andere partners bekeken hoe deze middelen kunnen voorzien in de behoeften en wensen van mensen met dementie en hun mantelzorgers. De DementieWijzer is hiervan het resultaat.

Het aantal mensen met dementie neemt de komende decennia toe en de verwachting is dat het beschikbare zorgaanbod bij deze groei achterblijft. Mede hierdoor is een efficiënt gebruik van gezondheidszorgvoorzieningen belangrijk. Dit betekent bijvoorbeeld dat de zorg zo goed mogelijk moet aansluiten bij vragen van de gebruikers.

project (FRUX, zie link in kadertekst) dat leidde tot de DementieWijzer.

Zorg- en ondersteuningsbehoeften

Aan mensen met dementie is nog nauwelijks gevraagd welke zorg- en ondersteuningsbehoeften zij hebben. Op basis van onderzoek in de beschikbare literatuur en interviews met een grote groep thuiswonende

ICT-hulpmiddelen

De onderzoekers gingen na welke ICT-hulpmiddelen zouden kunnen bijdragen aan het vervullen van deze behoeften. Zij voerden hiervoor een literatuuronderzoek uit naar de hulpmiddelen die bruikbaar zijn gebleken voor mensen met dementie. Enkele voorbeelden hiervan, zoals een elektronische agenda, een digitaal informatiesysteem en een pop-uplijst voor eenvoudig sociaal contact, legden ze vervolgens via een enquête voor aan mantelzorgers. Hierbij gaf een meerderheid de voorkeur aan een digitaal informatiesysteem over zorg- en welzijnsdiensten, dat zorgop-maat adviezen geeft.

Ontwikkeling DementieWijzer

Op basis van de onderzoeksresultaten is besloten een digitaal informatie-op-maat systeem te ontwikkelen. Het systeem kreeg de naam DementieWijzer.

Om de bruikbaarheid en acceptatie van het systeem te optimaliseren, is de DementieWijzer ontwikkeld in nauwe samenwerking met de toekomstige gebruikers: mensen met dementie, hun mantelzorgers, professionele hulpverleners, experts op het gebied van dementie, technische

Redenen voor onvervulde zorgbehoeften: gebrek aan kennis over het zorgaanbod, een drempel om zorg te vragen en ontoereikende zorg

Is dat het geval? Sluit de zorg voldoende aan bij de behoeften en wensen van mensen met dementie en hun mantelzorgers? Kunnen zij de zorg en ondersteuning die zij wensen gemakkelijk vinden? Waar en hoe kunnen informatie- en communicatiehulpmiddelen (ICT-hulpmiddelen) een toegevoegde waarde zijn? Hoe kunnen gebruikers betrokken worden bij de ontwikkeling? En welke effecten hebben de middelen vervolgens? Onder andere deze vragen stonden centraal in het, mede door de Stichting het Zonnehuis gefinancierde, FReeband User eXperience-

mensen met dementie (236 personen) en hun mantelzorgers (322 personen) probeerden onderzoekers van het VUmc in Amsterdam er meer zicht op te krijgen. Hieruit kwam naar voren dat deze mensen vooral geen of onvoldoende hulp ervaren bij geheugenproblemen, het krijgen van informatie, het hebben van gezelschap, bij psychisch lijden en voor dagbesteding. Als redenen voor de onvervulde zorgbehoeften noemden de betrokkenen: gebrek aan kennis over het bestaande zorgaanbod, het ervaren van een drempel om zorg te vragen en ontoereikende zorg.

ontwikkelaars en vormgevers. Bovendien is voorafgaand aan de ontwikkeling in werkgroepen met diverse belanghebbenden (zoals mantelzorgers, patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en financiers) gediscussieerd over de eisen waaraan het systeem zou moeten voldoen.

Vraag en advies

De DementieWijzer omvat onder andere veelvoorkomende vragen over en problemen met de dementiezorg. Hiervoor is ondermeer gebruik gemaakt van het Landelijk Dementieprogramma. Hier zijn een reeks van veelvoorkomende probleemgebieden naar voren gekomen in regionale workshops met mantelzorgers. Wie in de DementieWijzer een vraag of probleem aanklikt, ontvangt een persoonlijk advies over het beschikbare zorg- en welzijnsaanbod in zijn eigen regio. Deze informatie is afkomstig uit bestaande sociale kaarten van zorg- en welzijnsinstellingswebsites en van experts. Er is speciale software ontwikkeld om ervoor te zorgen dat elke gebruiker informatie-op-maat krijgt, op basis

De DementieWijzer is een website voor mensen met dementie en mantelzorgers. De website biedt algemene informatie én informatie op maat over beschikbare zorg- en welzijnsvoorzieningen. De vraagboomstructuur verduidelijkt de hulpvraag van de gebruiker en wanneer hij enkele persoonlijke kenmerken opgeeft, geeft de DementieWijzer een op het individu afgestemd advies over zorg en ondersteuning. De site omvat ook een nieuwsrubriek over dementie. Voor meer informatie neemt u contact op met Franka Meiland (fj.meiland@vumc.nl). Zie ook www.modernezorg.tv (uitzending 1) en www.freeband.nl/project.cfm?id=528.

van bijvoorbeeld zijn woonplaats, leeftijd en beschikbare tijd.

Vervolgonderzoek

Uit testen met de eerste versie van de DementieWijzer zijn een aantal verbeterpunten naar voren gekomen. Positief was dat mantelzorgers die de website gebruikten na twee maanden een hoger gevoel van competentie hadden dan mantelzorgers die de website niet gebruikten. De op het individu afgestemde wijze van informatievoorziening is hier mogelijk de oorzaak van. Vervolgonderzoek moet uitwijzen of de inzet van de DementieWijzer ook daadwerkelijk bijdraagt aan het vroegtijdiger vinden en

gebruikmaken van effectieve ondersteuning voor mensen met dementie. Dat is belangrijk om te weten, want deze factoren kunnen eraan bijdragen dat mensen met dementie langer thuis kunnen blijven wonen.

Er zijn al plannen om de DementieWijzer uit te breiden en te verbeteren

En verder?

Het onderzoek heeft veel inzicht gegeven in de (onvervulde) zorgbehoeften van mensen met dementie. Bovendien heeft het kennis opgeleverd over ondersteunende technologie voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Beide kunnen in de zorgpraktijk, door technische ontwikkelaars en door onderzoekers gebruikt worden. De positieve resultaten van dit project hebben geleid tot plannen om de DementieWijzer uit te breiden en te verbeteren, zodat deze nog meer op de persoonlijke situatie afgestemde adviezen kan geven. Daarbij is het de bedoeling om de aangepaste DementieWijzer voor een langere periode en bij een grotere groep gebruikers te testen. Daarbij komt ook aandacht voor het succesvol implementeren van de DementieWijzer in andere regio's, zodat het ook op grotere schaal een bijdrage kan leveren aan meer vraagsturing in de zorg en een kosten-effectiever gebruik van de schaarse gezondheidszorgvoorzieningen.

Franka Meiland, Henriëtte van der Roest, Rose-Marie Dröes

Beginscherm van de DementieWijzer.

Interview

Bert van Essen: 'De zin van het leven is leven'

Bert van Essen (1948) kan zich nog goed herinneren hoe hij als klein jongetje op Koninginnedag mee hoste met de zusters van het Zonnehuis, dat toen nog resideerde op de Drift in Doorn. Bert woonde er vlakbij. Hij kan ook nog precies het beeld terughalen van patiënt Henk Wachter, die altijd voor het huis zat te wachten totdat iemand de tijd vond om een stuk met hem te wandelen. Dat een mens op die manier oud moest worden, vond hij toen heel erg. En nu is Bert zelf bewoner.

'Als ik iets heb geleerd in het Zonnehuis, is het wachten', lacht Bert van Essen. 'Het is er net als op Het Vrijthof, ook daar roepen ze: "Ik kom er zo aan." Inmiddels begrijp ik dat er maar een als eerste geholpen kan worden. Aan ergernis heeft bovendien niemand iets.'

Vier jaar woont hij hier nu. In 2005, op een druilerige maandagochtend in januari, wilde hij zijn bed verlaten om naar het toilet te gaan, maar bij de eerste stap viel hij en belandde

'Ik geloof dat het mijn taak is om mijn naasten met liefde te omgeven'

hij op zijn nachtkastje. 'Ik wist meteen dat het foute boel was. Ik voelde dat ik incontinent was geworden en dat ik mijn linkerhand niet meer kon bewegen. Corrie zag ook dat het ernstig was en belde 112. De ambulance arriveerde heel snel. Daar lag ik dan op de brancard, te staren naar het dak van de ziekenauto net als een half jaar eerder, toen ik een zware hartaanval had gekregen. 't Is goed mis, dacht ik. Ik had geen controle meer over de gehele linkerkant van mijn lichaam.' Waarschijnlijk kreeg

hij eerder die nacht al het herseninfarct, maar kwamen ze er spijtig genoeg pas 's ochtends achter. Dit verkleinde de kans op herstel.

Onze Lieve-Heer

Na zijn ziekenhuisopname in Amersfoort vertrok Bert naar revalidatiecentrum Aardenburg in zijn woonplaats Doorn. Daar kreeg hij verschillende epileptische aanvallen. Zijn vrouw Corrie was getuige van twee hiervan, die hem bijna fataal werden.

Al snel werd duidelijk dat hij niet meer naar huis kon komen, laat staan werken. Bert: 'Dat is een heel natte zomer geweest. Huilen is net als het drinken van een goede borrel. Het lucht op, maar verandert niets. Ik heb tijd nodig gehad om te accepteren dat ik mezelf niet kan redden en dat Corrie, hoe graag zij het ook wil, mij niet kan verzorgen. Op een gegeven moment kwam ik tot het besef: ik zit nu eenmaal in deze positie.

Ik kan huilen, ik kan kwaad worden, maar daar heb ik alleen Corrie, de kinderen en mijn fijne verzorgsters maar mee. En die hebben het al moeilijk genoeg. Ik ben onze Lieve-Heer bovendien dankbaar dat ik nog

kan denken en praten. Dat ik leef. Het is niemands schuld dat ik me in deze situatie bevind. Het kan iedereen overkomen. Ik kies bewust niet voor de weg van de minste weerstand. Mijn gezin kan mij niet missen en ik hen ook niet. Ik heb wel angst dat het nog een keer gebeurt, dan is het afgelopen. Het doodgaan zelf benauwt me niet, omdat ik weet dat het goed is in de hemel. Volgens mijn inmiddels overleden schoonvader is het er oogverblindend mooi en schalt er prachtige muziek. Hij vertelde altijd prachtig over zijn bijna-dood-ervaring. "Bert", zei hij dan, "ze hebben er zelfs antieke klokken." En dat sprak mij als juwelier natuurlijk erg aan. Hij vond het er zo mooi, dat hij eigenlijk niet terug wilde naar het leven op aarde.'

Verzetjes

Maak het jezelf naar de zin, is zijn devies. 'In het huis heb ik aardig wat verzetjes. Ik begin de dag aan de telefoon met m'n vrouw en meld me 's avonds ook weer bij haar af. Na mijn ontbijt lees ik de Spits, die meneer Lokhorst elke ochtend rond half acht in zijn elektrische rolstoel bezorgt. Daarna kijk ik wat tv en bestudeer ik wetenschappelijke bladen als de Privé.' Rond koffietijd begeeft hij zich naar zijn vaste stek in de lounge

of laat hij zich naar de activiteiten-afdeling rollen. Op dinsdagochtend luistert hij daar met anderen naar Nederlandstalige muziek, op vrijdagochtend maakt hij deel uit van de bak- en kookploeg. Ook de opiniemorgens bezoekt hij, waar hij het nieuws van de dag bespreekt met andere bewoners. 'Er wordt hier veel georganiseerd. Laatst hebben we forellen gerookt en gegeten die we eerder in Ommeren hebben gevangen. Die smaakten heerlijk. Eten is hier sowieso synoniem aan genieten. Om twaalf uur ga ik daarom met veel plezier terug naar mijn afdeling om me voor te bereiden op de warme maaltijd.'

Vriend

Na dit culinaire cadeau doet hij altijd een dutje om zich op te laden voor de rest van de dag. Rond borreltijd begeeft hij zich naar de lounge, waar meneer De Heus van 89 jaar op hem zit te wachten. 'Hij noemt mij zijn grote vriend. Wij begrijpen elkaar, hebben allebei een eigen zaak gehad en zijn beiden niet meer volledig baas over eigen lichaam. Soms mopperen we wat, maar over het algemeen werken we hard aan het verhogen van onze feestvreugde en ons gewicht.'

Zijn vrouw Corrie ('één uit duizenden') komt elke avond stipt om 18.30 uur. Zij verzorgt Bert en legt hem in bed. Zij is het die zo een vinger aan de

pols houdt. Die meteen ruikt dat hij een blaasontsteking heeft of die ziet dat hij een kleine TIA heeft gehad, waardoor hij steeds iets minder kan. Zwaaien is moeilijk, klappen lukt niet meer, evenmin als stoeien met de kleinkinderen. Een elektrische rolstoel weet hij niet te bedienen. 'Het is niet altijd helder in mijn hoofd. Zo kende ik vroeger velen bij naam, tegenwoordig lukt het me vaak niet om op een naam te komen. Ook kan ik niet voor alles de woorden vinden. Het moeilijkste vind ik nog dat ik niet meer kan gaan en staan waar ik wil en wanneer ik wil. En dat Corrie en ik niet meer samen op vakantie kunnen. Afgelopen zomer is ze met mijn dochter en haar gezin mee geweest. Daar ben ik heel blij om, want mijn verzorging, en die van haar zieke moeder vragen veel van haar.'

Liefde

Bert van Essen praat niet graag over zijn beperkingen. Hij richt zich liever op wat hij nog wel kan. 'De zin van het leven is leven. Vier het, maak jezelf nuttig, doe er iets mee. Ik geloof dat het mijn taak is om mijn naasten met liefde te omgeven. Ik voel me hierbij gesteund door God. Ik zeg altijd: "Ik heet Bert, ik doe mijn best en God doet de rest." Daar vertrouw ik op. Ik weet dat ik niet alleen ben.'

Een andere vader is hij niet geworden door zijn hersenbloeding, vindt hij.

'Ik ben nog steeds zorgzaam en weet wat er bij mijn zoon en dochter leeft.' Hij is wel anders naar mensen gaan kijken. 'Ik ben minder bekrompen. Ik kan trekjes of gebeurtenissen die ik onaangenaam vind beter relativeren en accepteren, omdat ik heb geleerd te kijken naar wat mooi is in iets of iemand. Natuurlijk vind ik het jammer dat mensen achter stellingen wegduiken als ze mijn vrouw en mij zien in de supermarkt, maar ik reken het hen niet aan. Sommigen kunnen nu eenmaal moeilijk omgaan met narigheid. Ik ben alleen maar extra blij met mijn familie en vrienden die me de afgelopen jaren zijn blijven steunen en verblijden met hun bezoeken. Dat vind ik oprecht mooi.'

Thuis

Elke zaterdagmiddag komt zijn vrouw hem halen. Samen gaan ze naar huis, waar zijn inwonende schoonmoeder op hem wacht en waar zijn kinderen en twee kleinkinderen op bezoek komen. 'Heeft opa centjes?', is het eerste wat zijn kleinzoon en kleindochter hem vragen. Dan kruipen ze op zijn schoot en inspecteren de inhoud van de portemonnee om zijn hals. 'Voor hen heb ik altijd geld. Toen wij onze juwelierszaak nog hadden, was ik twee keer per jaar chagrijnig. Dat was wanneer de rekeningen voor mijn arbeidsongeschiktheids- en inbraakverzekering binnenkwamen. Het kwam er van voren in en ging er aan de achterkant weer uit. Nu ben ik maar wat blij dat we ons goed verzekerd hadden. Zowel Corrie als ik kan er goed van leven. Ik mis mijn winkel niet en ik ben blij dat we hem goed hebben kunnen verkopen. Mijn vrouw en schoonmoeder wonen nu in een appartement in het centrum van Doorn. En weet je wat zo mooi is? Aan het eind van zo'n zaterdag met mijn gezin zeg ik: "Corrie, breng me maar weer naar huis." Want het Zonnehuis is ook mijn thuis. Ik ben gehecht geraakt aan de bewoners en verzorgenden. Ik voel me er veilig.'

Korine van Veldhuijsen
www.bijzondereverhalen.nl

'Ik heb tijd nodig gehad om te accepteren dat ik mezelf niet kan redden', aldus Bert van Essen.

*Verraadt ons aller angst zich niet
in wie het leven weerloos liet?
De glasglans stemt de blazer mild.
De kaarsvlam vormt de hand tot schild.
De krokus wijst beton zijn grens,
Hoe kostbaar is een kwetsbaar mens.*

Okke Jager

Professor Bronkhorstlaan 10
3723 MB Bilthoven
Postbus 680
3720 AR Bilthoven
T 030 229 60 70
E info@vereniginghetzonnehuis.nl
www.vereniginghetzonnehuis.nl

Vereniging
Het Zonnehuis
inzet voor waardige zorg